

Ружица КИЈЕВЧАНИН*

МАЛОЛЕТНИЦИ И МЕДИЈСКО ЗАКОНОДАВСТВО¹

Апстракт

Медији, као средство информисања, значајно доприносе остваривању основних људских права и слобода. Остваривање медијских права јесте услов постојања демократије, па се за медије често каже да су „кисеоник демократије“. Медији су називају и четвртом влашћу, спецификованом за надзор и контролу остале три. Савремени токови живота и технолошки развој су, поред традиционалних медија, изнедрили тзв. нове медије, чију регулативу законодавац није имплементирао у право Републике Србије. Проток информација, а уз то и дезинформација, никада није био интензивнији. Развој интернета и могућности које је донео, дигитализација медија, а у новије време све примењивија вештачка интелигенција, суочили су цивилизацију са бројним искушењима, опасностима и проблемима. Од опасности интернета нико није поштеђен, па ни најмлађи и најрањивији корисници. Аутор ће у раду пажњу усмерити на обраду позитивноправних решења којима се уређује положај малолетника у медијским законима, уз кратак осврт на фактичко стање и изазове који нису обухваћени законским оквиром. Динамика живота и константан развој технологије постављају тежак задатак пред законодавном влашћу, јер право, као статична научна дисциплина, не може предвидети и уредити сваку животну ситуацију која наступи у информатичком добу у којем живимо.

Кључне речи: медији, малолетници, деца, оглашавање, интернет, технолошки процват.

1. УВОД

Деца су највреднији дар од Бога, па је улога сваког друштва да им пружи беспрекорну заштиту и поступање у њиховом најбољем интересу. Један од

* Асистент, Универзитет Крагујевцу, Правни факултет, Република Србија, rkijevcanin@jura.kg.ac.rs, ORCID: 0000-0001-7546-0413.

¹ Рад је резултат научноистраживачког рада аутора у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2025. годину, који се финансира из средстава Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

најзначајнијих међународних аката којима се прописују права и обавезе детета јесте Конвенција Уједињених нација о правима детета из 1989. године, коју је наша држава ратификовала. У области људских права и слобода важни су и други међународни акти, препоруке, стратегије, резолуције. Међу њима је Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода. Тумачење њених одредби од стране Европског суда за људска права приликом примене на бројне случајеве створило је богату праксу и изнедрило прецедентне судске ставове који су данас усвојени као међународни стандарди и извори права држава потписница Конвенције, међу којима је и Република Србија. На националном нивоу заштита деце почиње уставним нормама, а прецизира се законским и подзаконским актима. Основни законски извор регулисања питања о породици и деци јесте Породични закон, док остали закони уређују положај деце у својим предметним областима.

Дете је људско биће који није навршило 18 година живота, осим ако се у законима који се односе на дете пунолетство не стиче раније.² У Републици Србији пунолетство се стиче са навршених 18 година живота. У Породичном закону користи се термине млађи малолетник за дете које није навршило 14 година, односно старији малолетник за дете које је навршило 14 година живота, како би прецизно прописао права и обавезе које се разликују по узрастном периоду.³ Обзиром да ће аутор анализирати положај деце у медијском законодавству, интересантно је приметити да се деци гаранције њихових права и слобода, сем медијским законима, прописују и Уставом Републике Србије, Конвенцијом Уједињених нација о правима детета из 1989. године и Породичним законом. Устав Републике Србије то чини на посредан начин, прописивањем права детета у члану 64, у ком се, између осталог, јемчи да деца уживају људска права примерено свом узрасту и душевној зрелости (ст. 1), као и да су сва деца заштићена од психичког, физичког, економског и сваког другог искоришћавања или злоупотребљавања (чл. 2).⁴ Конвенција Уједињених нација о правима детета изричито предвиђа обавезу држава потписница да детету које је способно да формира сопствено мишљење обезбеде уживање права на слободно изражавање тог мишљења о свим питањима која се тичу детета, с тим што се мишљењу детета посвећује дужна пажња у складу са годинама живота и његовом зрелошћу.⁵ У члану 13 Конвенције гарантује се детету право на слободу изражавања које обухвата и слободу да тражи, прима и даје информације и идеје свих врста, без

² Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета "Сл. лист СФРЈ - Међународни уговори", бр. 15/90 и "Сл. лист СРЈ - Међународни уговори", бр. 4/96 и 2/97, чл. 1.

³ Породични закон, "Сл. гласник РС", бр. 18/2005, 72/2011 - др. закон и 6/2015, чл. 64

⁴ Устав Републике Србије, "Сл. гласник РС", бр. 98/2006 и 115/2021

⁵ Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета "Сл. лист СФРЈ - Међународни уговори", бр. 15/90 и "Сл. лист СРЈ - Међународни уговори", бр. 4/96 и 2/97, чл. 12

обзира на границе, било усмено или писмено или преко штампе, уметности или неког другог медија по избору детета. Остваривање овог права може подлећи извесним ограничењима, али само оним која су одређена законом и која су неопходна: а) ради поштовања права или угледа других или б) ради заштите националне безбедности, или јавног реда, или јавног здравља или морала (чл. 13 ст. 2). Државе потписнице признају значајну улогу средстава јавног информисања и омогућавају приступ детета информацијама и материјалима из различитих националних и међународних извора, посебно оних чији је циљ унапређење његовог социјалног, духовног и моралног добра и физичког и менталног здравља (чл. 17 ст. 1). У том циљу, државе: а) подстичу средства јавног информисања да шире информације и материјале од социјалног и културног интереса за дете; б) подстичу међународну сарадњу у производњи, размени и ширењу таквих информација и материјала из различитих културних, националних и међународних извора; в) подстичу објављивање и ширење дечјих књига; г) подстичу средства јавног информисања да посвете посебну пажњу лингвистичким потребама детета које припада мањинској групи или које је аутохтоног порекла; д) подстичу развој одговарајућих смерница за заштиту детета од информација и материјала који штете његовом добру (чл. 17 ст. 2). Значај средстава за јавно информисање, односно медија препознаје се и у животима деце, па је информисаност о темама прилагођеним њиховом узрасту, право које условљава развој њихове личности. Породични закон, такође, гарантује детету које је способно да формира своје мишљење право на слободно изражавање тог мишљења.⁶ Истим чланом, у ставу 2, јемчи се детету право да благовремено добије сва обавештења која су му потребна за формирање свог мишљења. Дете које је навршило 10. годину живота може се само, односно преко неког другог лица или установе, обратити суду или органу управе и затражити помоћ у остваривању свог права на слободно изражавање мишљења (чл. 65 ст. 5). Законодавац је препознао улогу и значај медији, чак и у животима најмлађих.

2. ОДРЕЂЕЊЕ МЕДИЈА - РАСКОРАК ИЗМЕЂУ НОРМАТИВНОГ И СТВАРНОГ

Живимо у времену у ком су медији свуда око нас. Гајин каже да су медији све и да представљају стварност коју живимо, уместо властите стварности (Гајин, 2005). Вучковић медије дефинише као било које средство којим се могу емитовати, послати поруке у јавност, тј. као посреднике у изражавању између даваоца (онога ко емитује) и примаоца информације (аудиторијума) (Вучковић, 2023, 7). Технолошки развој обухватио је све друштвене сфере, а чини се да је информационо-комуникациона област доживела највећи прогрес. Медији су из традиционалне облика, предвиђеног законом, подлегли процесу медијске конвергенције који је донео концепт „нових медија“. Закон о јавном информисању и медијима, као основни извор у медијском

⁶ Породични закон, "Сл. гласник РС", бр. 18/2005, 72/2011 - др. закон и 6/2015, чл. 65 ст. 1

праву, дефинисао је медије као средство јавног обавештавања које речима, сликом, односно звуком преноси уреднички обликоване информације, идеје и мишљења и друге садржаје намењене јавној дистрибуцији и неодређеном броју корисника.⁷ У следећем ставу истог члана такстативно је набројано шта се под медијима подразумева, па су то: дневне и периодичне новине, сервис новинске агенције, радио-програм и телевизијски програм и електронска издања тих медија, као и самостална електронска издања (уређивачки обликоване интернет странице). Законодавац прецизира појмовно одређење медија користећи методу негативне енумерације, па у члану 37 наводи шта медији нису: књига, филм, носач аудио и аудио-визуелног садржаја, научни и стручни часопис намењен првенствено информисању или образовању одређене професионалне групе, остале штампане публикације, каталог који садржи искључиво обавештења, огласе, рекламе и информације намењене тржишту или билтен и сличне публикације намењене интерном информисању, електронска публикација државних органа и организација, установа, јавних предузећа и привредних друштава, предузетника и њихових удружења, службено гласило, штампана ствар попут летака, плаката и сличних средстава јавног обавештавања, друга публикација у смислу прописа којим се уређује издаваштво, као ни интернет-претраживачи и агрегатори. Медији у смислу овог закона, такође, нису: платформе, попут интернет форума, друштвених мрежа и других платформи које омогућавају слободну размену информација, идеја и мишљења њених чланова, нити било која друга самостална електронска публикација, попут блогова, веб-презентација и сличних електронских презентација, осим ако су регистроване у Регистру медија (чл. 37 ст. 2). Овакво законско одређење медија не прати стварност, свакодневне потребе, трендове, па и изазове и опасности које је технолошки развој и интернет са собом донео. Наш законски оквир под медије не подводи друштвене мреже и интернет платформе, сем ако креатори онлајн садржаја региструју своју дигиталну платформу као медиј. Сматрамо да позитивно законско решење треба проширити, по узору на документе Европске уније и међународне стандарде произашле из праксе међународних судова. Тако, Европски суд за људска права сматра да се чл. 10 Конвенције примењује на интернету, односно online исто као и offline.⁸ Суд је установио доста стандарда у области права и слобода изражавања на интернету, не занемарујући технолошке специфичности интернета из које проистиче другачија уређивачка контрола у односу на традиционалне медије.⁹ Друштвени медији и интернет портали подлежу уређивачкој контроли која води рачуна о примени правила пласирања информација, идеја и мишљења, па се садржај уклања одмах по пријави

⁷ Закон о јавном информисању и медијима, "Сл. гласник РС", бр. 92/2023, чл. 35 ст. 1

⁸ Водич за члан 10 Европска конвенције о људским правима: слобода изражавања, Савет Европе, Европски суд за људска права, 2020., стр. 97, доступно на: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_10_srp

⁹ Ибид.

корисника или уколико буде регистрован од стране алгоритма друштвене мреже као потенцијална опасност од кршења прописаних стандарда. Непримереност садржаја се не утврђује, већ је на њиховим креаторима терет доказивања да до повреде правила није дошло. Ови стандарди се односе на начелне вредности какве су слобода изражавања, забрана говора мржње, забрана порнографије, заштита малолетника, заштита права приватности и сл. Наша држава је потписница многих међународних аката и на европском нивоу константно тежи праћењу актуелности у унапређењу правног поретка, доношењем различитих стратегија и акционих планова, као и усаглашавањем са правилима из области нових технологија и њиховог одржавања на медије и уопште.

3. ДЕЦА И „НОВИ МЕДИЈИ“

Развој интернета донео је много могућности, па се медијски садржај може пласирати на нов начин. Традиционални медији имају своје странице, па се штампа може читати, радио слушати, телевизијски пренос пратити онлајн. Интернет можемо поистоветити са глобалном сликом умреженог друштва, без просторних, временских, културних, језичких и било којих других баријера. То је место на ком сваки корисник постаје медиј. Корисници креирају свој садржај, али и туђи, кроз коментарисање, „лајковање“ или „дислајковање“. Све ове активности су наизглед „само кликови“ које често чинимо несвесно. Но, сваки клик значи одговорност, потенцијалну опасност и сигуран допринос стварању дигиталног отиска. Садржаји који се стварају су све разноврснији и занимљивији, па поред блогова, подкаста, YouTube канала, посебну пажњу привлаче друштвене мреже, односно профили које корисници праве на овим онлајн платформама. Најновија питања која је технолошки напредак донео тичу се вештачке интелигенције чија примена задире у различита поља, па сем у медијима, употребљава се у различитим уређајима и кућним апаратима, који су преко апликација и хардверских и софтверских меморија прикачени на интернет мрежу, преко које функционишу (тзв. интернет ствари) (Костић, 2020, 21). Опасности које интернет доноси су бројне, а страх појачава чињеница да су огроман број корисника деца. Случајеви крађа и злоупотреба идентитета, сексуално насиље (sexting), вршњачко насиље (cyber bullying), говор мржње и ширење дезинформација, трговина људима и децом, различити облици интернет превара (Вилић, 2016, 93-248) којима је циљ противправно стицање имовине, уцене фотографијама и видео материјала компромитујућих садржаја, сајбер тероризам, и многе друге опасности вребају све, али је разумно да су најрањивије мете малолетна лица. Одрасли би требало да имају развијенију свест о последицама које могу наступити објављивањем личних података о својој деци, а најчешће слика и видео записа. На овај начин дете добија дигитални отисак који може бити злоупотребљен на различите начине. Ова појава се назива shareparenting (Robiatul Adawiah & Rachmawati, 2021, 162-180). Термин је први пут

употребио Steven Leckart, новинар Wall Street Journala (Ivakić & Mandarić Vukušić, 2023, 105-125). Сlike које родитељи објављују могу завршити на Dark Web-u, на страницама дечје порнографије, па дете лако може постати мета новчано мотивисаним отмичарима. Пред цивилизацијом стоје изазовни задаци, и то обезбеђивање остваривања и заштите основних људских права и слобода кроз проналазак адекватних (законских) решења која ће бити погодна подлога регулисања будућих технолошких изума и новина, генерално. Нормативни оквир треба обезбедити правну сигурност и искључити фактор изненађења, односно неспремности, колико год будућност била непредвидљива. Начелна правила треба да буду окосница правних аката, а законодавац програмски оријентисан. Напредак који новине са собом доносе је свакако пожељан, али је важно да је правни поредак припремљен, те да су новине подвoдљиве под окриље поретка.

У Републици Србији, сем уставних гаранција, медијска права и слободе и област медија, генерално, уређена је са низом закона и подзаконских аката. Позитивноправни закони су: Закон о јавном информисању и медијима, Закон о електронским медијима, Закон о јавним медијским сервисима, Закон о телекомуникацијама, Закон о електронским комуникацијама, Закон о оглашавању, али и други акцесорни законски акти којима се уређују друге области, али садрже норме којима регулишу нека медијска питања (нпр. Кривични законик, Закон о ауторским и сродним правима, Закон о раду, Закон о заштити података о личности, Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја, и др.). У раду ћемо се осврнути на законе и подзаконске акте којима се регулише положај малолетника у медијима.

4. ПОЛОЖАЈ МАЛОЛЕТНИКА У МЕДИЈСКИМ ЗАКОНИМА

Закон о јавном информисању и медијима, у једанаестој глави прописује посебна права и обавезе у јавном информисању. Поред обавезе медија да поштују претпоставку невиности и да законито објављују информације у вези са кривичним поступком, законодавац прописује забрану говора мржње и јавног излагања порнографије, као и обавезу заштите малолетника. Посебно се мора водити рачуна да садржај медија и начин дистрибуције медија не нашkode моралном, интелектуалном, емотивном или социјалном развоју малолетника (чл. 88). Штампани медији са порнографским садржајем се не смеју излагати на начин који би их учинио доступним малолетницима. Штампани медиј са порнографским садржајем не сме садржати порнографију на насловној и последњој страни, а мора имати видно упозорење да има порнографски садржај, као и упозорење да није намењен малолетницима (чл. 89 ст. 2). На порнографски садржај који се пласира у аудио и аудио-визуелној медијској форми или путем интернета примењују се одредбе Закона о електронским медијима, који додатно регулише положај малолетника. Законом о јавном информисању и медијима

гарантује се и достојанство личности и право на аутентичност приликом извештавања медија, као и право на приватни живот. Тако, малолетник се не сме учинити препознатљивим у информацији која може да повреди његово право или интерес, док је за објављивање информација из приватног живота, односно личног записа (писмо, дневник, забелешка, дигитални запис и сл.), записа лика (фотографски, цртани, филмски, видео, дигитални и сл.) и записа гласа (магнетофонски, грамофонски, дигитални и сл.), потребан његов пристанак, односно пристанак законског заступника детета, уколико је оно млађе од 15 година. Иако у закону не постоји изричита одредба којом се одређује старосна доб којом дете стиче самостално право да одлучи да ли ће дати пристанак за објављивање информација из приватног живота или не, аналогним тумачењем смо дошли до закључка да је услов за самостално одлучивање малолетника навршених 15 година, јер је у чл. 92 ст. 1 истог закона прописано да уколико лице на кога се односи информација из приватног живота умре, пристанак за објављивање могу алтернативно дати следећа лица: 1) његов супружник, 2) дете од навршене петнаесте године живота самостално, 3) родитељ, 4) крвни сродник у правој линији, 5) усвојитељ или старатељ, односно други законски заступник, 6) брат, 7) сестра, 8) правно лице чији је умрли био учесник (орган, члан, запослени) ако се информација, односно запис односи на његово учешће у том правном лицу или 9) лице које је умрли за то одредио, односно лице које је позвано на наслеђе. У прилогу нашег тумачења је и одредба Закона о заштити података о личности којом је прописано да малолетно лице које је навршило 15 година може самостално давати пристанак за обраду података о његовој личности у коришћењу услуга информационог друштва, а уколико лице није навршило 15 година, пристанак за обраду података о његовој личности ће дати родитељ који врши родитељско право, односно други законски заступник малолетног лица.¹⁰

Закон о електронским медијима¹¹ на детаљнији начин регулише однос медија и малолетника. У члану 64 ст. 1 прописана је обавеза пружаоцу медијске услуге да предузме све неопходне мере како његов програмски садржај не би нашкодио физичком, менталном или моралном развоју малолетника. Следећим ставом истог члана одређено је да ће се пружалац медијске услуге руководити најбољим интересом малолетника приликом одређивања времена или другог начина објављивања програмских садржаја који би могао нашкодити развоју малолетника, приликом учешћа малолетника у програмском садржају, као и приликом објављивања информације која се непосредно или посредно односи на малолетника и његов приватан и породичан живот. Законом су прописана правила којих се електронски медији морају придржавати када емитују садржај који може негативно утицати на развој малолетника. Тако, забрањено је приказивање порнографије, сцена бруталног

¹⁰ Закон о заштити података о личности, "Сл. гласник РС", бр. 87/2018, чл. 16 ст. 1 и 2

¹¹ Закон о електронским медијима, "Сл. гласник РС", бр. 92/2023

насиља и других програмских садржаја који могу тешко да нашкоде развоју малолетника (чл. 65 ст. 1). Порнографија се може учинити доступном јавности само ако се објављује путем медијске услуге са условним приступом, којој се приступа путем личног идентификационог броја (шифре за електронску ауторизацију корисника) или коришћењем других техничких мера којима се обезбеђује да малолетник у редовним околностима неће чути или видети такав садржај (чл. 65 ст. 2). Законодавац предвиђа обавезу пружаоцу медијске услуге који објављује програмски садржај штетан за развој малолетника, да то чини тако што ће временом објављивања, техничким мерама намењеним провери узраста или другим техничким мерама обезбедити да малолетници у редовним околностима не чују или виде спорни садржај (чл. 65 ст. 3). Када се медијска услуга пружа на основу установљене програмске шеме (линеарна медијска услуга), програмски садржај неподесан за малолетнике млађе од 12 година може се емитовати само у периоду од 21,00 до 6,00 часова, док се програмски садржај неподесан за малолетнике млађе од 15 година може се емитовати само у периоду од 22,00 до 6,00 часова (чл. 65 ст. 4 тач. 1 и 2). У линеарним медијским услугама програмски садржај неподесан за све малолетнике може се емитовати само у периоду од 23,00 до 6,00 часова (чл. 65 ст. 4 тач. 3). Уколико се медијске услуге пружају на захтев, програмског садржаја који је неподесан за све малолетнике, може се учинити доступним само у оквиру засебне секције унутар каталога или у засебном каталогу, уз примену одговарајућих техничких мера којима се обезбеђује да малолетници у редовним околностима не чују или виде такав садржај. Пружалац медијске услуге је дужан да јасно означи програмски садржај који може нашкодити развоју малолетника коришћењем одговарајућих текстуалних или гласовних обавештења и графичких ознака и симбола (чл. 65 ст. 6).

Када је реч о учешћу малолетника у програмском садржају, услов је кумулативно давање сагласности малолетника и његовог родитеља, старатеља или усвојоца. Пружалац медијске услуге је дужан да благовремено, јасно, истинито и потпуно упозна малолетника и његовог законског заступника са свим чињеницама које су од значаја за доношење одлуке о давању сагласности (чл. 66 ст. 2). Сагласност малолетника и законског заступника не искључује одговорност пружаоца медијске услуге за објављени програмски садржај (чл. 66 ст. 3). Приликом малолетничковог учествовању у програмском садржају мора се поштовати његово достојанство личности, а природа тог програмског садржаја и начин његовог учешћа морају бити прилагођени његовом узрасту, зрелости, поводу учешћа и односу који малолетник има према том поводу учешћа (чл. 66 ст. 4). Забрањено је користити учешће малолетника у програмском садржају у политичке сврхе или га злоупотребити (чл. 66 ст. 5). Приликом објављивања програмског садржаја који се односи на малолетнике, пружалац медијске услуге је дужан да заштити идентитет малолетника, ако постоје индиције или је малолетник учинилац, сведок или жртва насиља, кривичног дела или

другог кажњивог понашања или ако је покушао или извршио самоубиство (чл. 67 ст. 1). Такође, пружалац медијске услуге не сме објавити информације које се односе на приватан или породичан живот малолетника, ако би то довело до повреде његових интереса и достојанства. Законодавац прописује забрану објављивања садржаја којим се утврђује идентитет малолетникових родитеља, без обзира да ли је он под родитељским старањем, као и садржај у коме се расправља о поверавању малолетника на старање једном или другом родитељу или о оправданости давања у хранитељску породицу или на усвојење (чл. 67 ст. 3 и 4).

Заштита деце и малолетника у медијима обезбеђена је и прописивањем правила и ограничења приликом оглашавања која су кодификована у Закону о оглашавању¹². Овај закон, дакле, прави разлику између детета и малолетника, одређујући да је дете лице које није навршило 12 година, односно да је малолетник лице које је навршило 12, а није 18 година (чл. 21 ст. 6 и 7). Законодавац одређује огласну поруку намењеној деци, као огласну поруку која је посредно или непосредно упућена деци (чл. 22 ст. 1). На исти начин дефинисана је и огласна порука намењена малолетницима, те је то огласна порука која је посредно или непосредно упућена лицима која су навршила 12, а нису 18 година. У члану 21 Закона о оглашавању прописана је заштита деце и малолетника од неприкладног оглашавања. Тако, огласна порука не сме: 1) садржати приказ детета или малолетника у опасној ситуацији; 2) непосредно позивати децу или малолетнике на куповину роба или услуга или их позивати да то захтевају од својих родитеља; 3) подстицати децу или малолетнике на понашање које им може шкодити; 4) непосредно подстицати децу или малолетнике на куповину или закуп роба или услуга, злоупотребом њиховог неискуства и лаковерности; 5) злоупотребљавати посебно поверење које деца и малолетници имају у родитеље, наставнике или друга лица. Законодавац у следећем ставу истог члана појашњава значење израза опасна ситуација, наводиће да се под њом нарочито подразумева пењање на необезбеђене објекте, улазак у непознате просторије, разговор са непознатим људима и слично, или дете које је без надзора родитеља у поседу или у близини опасних материја или опреме, као што су шибице, упаљачи, бензин, лекови, електрични уређаји у домаћинству и слично, осим ако се огласном поруком непосредно промовише сигурност деце и заштита њиховог интегритета. Законодавац прописује да се током дечије емисије, односно емисије која је намењена малолетницима, могу се емитовати само огласне поруке и поруке ТВ продаје које су прикладне за дечији узраст, односно за узраст малолетника. Забрањено је да се током и најмање десет минута пре или након емитовања дечије емисије, односно емисије намењене малолетницима, емитују огласне поруке и поруке ТВ продаје којима се препоручују: 1) алкохолна пића; 2) игре на срећу; 3) средства за паљење, запаљиве материје и друга опасна средства која могу да доведу у опасност дете или

¹² Закон о оглашавању, "Сл. гласник РС", бр. 6/2016 и 52/2019 - др. закон

малолетника; 4) производи за мршављење, поступци лечења, установе које пружају такве услуге, лекови, медицинска средства и дијететски додаци (чл. 21 ст. 4).

Огласна порука намењена малолетницима не сме злоупотребљавати недостатак њиховог искуства или знања, или њихову лаковерност, док огласна порука намењена деци, сем наведеног, не сме онемогућавати или отежавати разликовање између стварности и маште (чл. 23 ст. 1 и 2). Такође, огласна порука намењена деци, односно малолетницима, не сме да садржи неистините податке о оглашаваној роби или услузи, нарочито у погледу стварне величине, вредности, природе, трајности, својстава, брзине, боје и слично (чл. 23 ст. 3). Огласна порука намењена деци или малолетницима, не сме, уз податак о цени, садржати још и вредносни суд о цени, а нарочито речи "само", "ситница", "повољно" и сл. (чл. 23 ст. 6). Огласна порука која је намењена деци, односно малолетницима, не сме заједно са робом или услугом која је њима намењена, препоручивати робу или услугу која није њима намењена (чл. 23 ст. 7). Ако се у огласној поруци приказује резултат цртања, израде, склапања, моделовања и слично, способност за остварење овог резултата мора да одговара просечној способности детета или малолетника којима је огласна порука намењена (чл. 23 ст. 4). У оваквој огласној поруци мора се навести узраст деце, односно малолетника којима је она намењена. Забрањено је оглашавање млека, друге хране и пића за одојчад до шест месеци старости, као и прибора за њихово коришћење, као и оглашавање које подстиче или наводи на понашање којим се угрожава здравље, физички и психички развој деце или малолетника (чл. 24 ст. 1 и 2). Огласна порука намењена малолетницима или деци не сме садржити приказ насиља, укључујући и сцене насиља између анимираних ликова, лутака и слично, нити сме злоупотребљавати њихово поверење у одређена лица, а нарочито према родитељима, наставницима, лекарима и слично, нарушавањем њиховог ауторитета и става (чл. 25 ст. 1 и 2). Огласна порука која је намењена малолетницима или деци, такође, не сме сугерисати да ће коришћењем робе или услуге стећи физичке, интелектуалне или друге друштвене предности над осталим малолетницима или децом, односно да ће некоришћење робе или услуге имати супротно дејство (чл. 25 ст. 3). Оглашавање у школи, предшколској установи или другој установи намењеној деци или малолетницима није дозвољено, осим ако служи заштити општег интереса и интереса деце или малолетника, као и васпитној, образовној и спортској делатности (чл. 26). Закон о оглашавању прецизно и детаљно прописује правила којих се оглашивач мора придржавати, посебно у односу на децу и малолетнике. Сем наведених законских правила, положај малолетника у медијима се додатно одређује и нормама Правилника о заштити људских права у области пружања медијских услуга¹³ и Правилника о

¹³ Правилник о заштити људских права у области пружања медијских услуга, „Сл. гласник РС", бр. 43/2024

заштити малолетника у области пружања медијских услуга¹⁴. Кодекс новинара и новинарки Србије¹⁵ садржи етичке и професионалне принципе којих се новинари морају придржавати. Принципи су свакако утемељени на законским нормама, па новинари имају обавезу да воде рачуна и брину о правима малолетника и деце приликом обављања своје делатности. У Кодексу су новинарима дате смернице поступања у ситуацијама када представници државних и јавних институција које се баве заштитом малолетника и деце немају довољно развијену свест о утицаја медија и начина њиховог рада, те им учине доступним податке које откривају идентитет малолетника или деце. Новинари треба да поступе законито, професионално и у складу са етиком и да не злоупотребе њихову добронамерност или незнање, односно добијене информације којима би се могла нанети штета малолетницима или деци. Информације добијене од лекара, социјалних радника, васпитача, и тако даље, а које директно или индиректно упућују на идентитет малолетника, не смеју бити објављене.

Поред наведених правила, положај малолетника и деце у медијима се штити прописивањем норми којима се повређена права и слобода могу заштити, недозвољене радње санкционисати и штетне последице отклонити. Закон о јавном информисању и медијима прописује да уколико се објављивањем информације, односно записа повређује претпоставка невиности, забрана говора мржње, права и интереси малолетника, забрана јавног излагања порнографског садржаја, право на достојанство личности, право на аутентичност, односно право на приватност, лице чија су права лично повређена објављивањем информације, односно записа, а у случају повреде забране говора мржње и права и интереса малолетника, и правно лице чија делатност има за циљ заштиту људских права, имају право на подношење тужбе. Тужба се подноси против главног уредника медија у коме је информација, односно запис објављен. Тужба се може поднети и за обмањујуће и упоредно оглашавање. Активно легитимисано је лице чије је право или интерес угрожен или повређен обмањујућим или недозвољеним упоредним оглашавањем. Заштити права и слобода у медијима доприносе и специјализована тела. Закон о електронским медијима уводи у правни поредак Регулаторно тело за електронске медије, чије су надлежности широко постављене, па између осталог оно врши надзор и контроле над радом пружалаца медијских услуга, стара се о примени одредби овог закона, изриче мере пружаоцима медијских услуга, одлучује о пријавама у вези са програмским деловањем, итд.¹⁶ Тако, о примени Закона о електронским медијима стара се Регулаторно тело за електронске медије, док Савет за штампу води рачуна о

¹⁴ Правилник о заштити малолетника у области пружања медијских услуга, „Сл. гласник РС”, бр. 43/2024

¹⁵ Кодекс новинара и новинарки Србије, доступно на: <https://savetzastampu.rs/dokumenta/kodeks-novinarar-srbije/>

¹⁶ Закон о електронским медијима, „Сл. гласник РС”, бр. 92/2023, чл. 7

поштовање Кодекса новинара и новинарки Србије у штампаним и онлајн медијима. Савет за штампу, као независно и саморегулаторно тело, решава жалбе појединаца и институција на садржаје штампаних медија, посредује између оштећених појединаца, односно институција, и редакција у циљу склапања договора и помирења (медијација), износи јавне опомене за кршење етичких стандарда утврђених Кодексом новинара и новинарки Србије.¹⁷

5. ЗАКЉУЧАК

Заштита права и слобода малолетника у традиционалним медијима обезбеђена је нормативним оквиром, те сем законских норми, донети су и подзаконски акти који прецизније уређују питања положаја малолетних лица у медијима. Поред превентивне заштите, законодавац је предвидео и репресивну заштиту, па уколико дође до повреде права малолетника, иста се могу заштитити спречавањем даљег повређивања и изрицањем санкције. Положај малолетника у традиционалним медијима је нормативно регулисан, а сигурност нарочито загарантована увођењем у правни систем тела чија је надлежност, између осталог, надзор, контрола и предузимање мера за обезбеђивање законитог, професионалног и етичког обављање делатности медија. Оно што остаје као отворено питање јесте заштита људских права и слобода, а посебно заштита малолетника и деце у новим медијима, односно на интернету, различитим платформама које интернет подржава, друштвеним медијима. Упркос свакодневnoj борби у коју су укључени стручњаци из различитих научних области (технологија, психологија, социологија, право, економија, здравство), многи проблеми и опасности тињају, а чини се да се са развојем вештачке интелигенције, умножавају. Заштитне мере великих компанија постоје, свест о едукацији се почела развијати, али страх за најмлађе не јењава. Технолошки развој доноси пуно изазова у свим пољима, па и у медијима. У сусрету непредвидљивим новинама, чини се да човек треба да трчи едукативним стазама, како би их могао пригрлити и технологију окренути ка себи, односно да ради за човека, а никако против, јер смо у консталацији тих снага унапред предали победу. Борба за основна људска права и слободе је била вишевековна, крвава и жртвована многим људским животима. Чини се да је борбени круг окренут и да нас технолошки процват жели вратити на почетак. Не заборавимо, ипак, да је технологија продукт човековог знања, те је важно да капетан (људи) не изгуби кормило у броду у ком је укrcана читава људска цивилизација.

¹⁷ <https://savetzastampu.rs/o-nama/>, приступљено: 08.04.2025. године у 13:15 часова

ЛИТЕРАТУРА

Вучковић, Ј. 2023. Медији и медијско право, Крагујевац: Правни факултет, Универзитета у Крагујевцу, Институт за правне и друштвене науке;

Вилић, В. 2016. Повреда права на приватност злоупотребом друштвених мрежа као облик компјутерског криминалитета, Ниш: Правни факултет Универзитета у Нишу;

Водич за члан 10 Европска конвенције о људским правима: слобода изражавања, 2020., Савет Европе, Европски суд за људска права, Доступно на: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_10_srp;

Гајин, И. 2005. Култура и медији у гордијском чвору. Часопис Матице хрватске, Коло (2.), Загреб, Доступно на: <https://www.matica.hr/kolo/299/kultura-i-mediji-u-gordijskomcvoru-20331/>;

Костић, А. 2020. Приватност и надзирање, Београд: Факултет безбедности Универзитета у Београду;

Robiatul Adawiah, L. & Rachmawati, Y. 2021. Parenting Program to Protect Children's Privacy: The Phenomenon of Sharenting Children on social media. Jurnal Pendidikan Usia Dini, 15(1), 162 – 180;

Ivakić, M. & Mandarić Vukušić, A. 2023. Prikaz djeteta rane i predškolske dobi na instagramskim profilima roditelja, Medijske studije, Vol. 14, No. 27, Zagreb: Fakultet političkih znanosti;

Интернет страница

<https://savetzastampu.rs/o-nama/>, приступљено: 08.04.2025. године;

Нормативни акти

Устав Републике Србије, "Сл. гласник РС", бр. 98/2006 и 115/2021;

Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета "Сл. лист СФРЈ - Међународни уговори", бр. 15/90 и "Сл. лист СРЈ - Међународни уговори", бр. 4/96 и 2/97;

Породични закон, "Сл. гласник РС", бр. 18/2005, 72/2011 - др. закон и 6/2015;

Закон о јавном информисању и медијима, "Сл. гласник РС", бр. 92/2023;

Закон о заштити података о личности, "Сл. гласник РС", бр. 87/2018;

Закон о електронским медијима, "Сл. гласник РС", бр. 92/2023;

Закон о оглашавању, "Сл. гласник РС", бр. 6/2016 и 52/2019 - др. закон
Правилник о заштити људских права у области пружања медијских услуга, „Сл.
гласник РС", бр. 43/2024;

Правилник о заштити малолетника у области пружања медијских услуга, „Сл.
гласник РС", бр. 43/2024;

Кодекс новинара и новинарки Србије, доступно на:
<https://savetzastampu.rs/dokumenta/kodeks-novinara-srbije/>;

Ružica KIJEVČANIN

Teaching Assistant, University of Kragujevac, Faculty of Law, Republic of Serbia,
rkijevcanin@jura.kg.ac.rs, ORCID: 0000-0001-7546-0413.

MINORS AND MEDIA LEGISLATION

Summary

The media, as a means of information, significantly contribute to the realization of fundamental human rights and freedoms. The realization of media rights is a condition for the existence of democracy, so the media are often said to be the "oxygen of democracy". The media are also called the fourth power, specified for the supervision and control of the other three. Modern trends in life and technological development have, in addition to traditional media, given rise to the so-called. new media, whose regulations the legislator has not implemented in the law of the Republic of Serbia. The flow of information, and with it disinformation, has never been more intense. The development of the Internet and the opportunities it has brought, the digitalization of the media, and more recently the increasingly applicable artificial intelligence, have confronted civilization with numerous temptations, dangers and problems. No one is spared from the dangers of the Internet, not even the youngest and most vulnerable users. In this paper, the author will focus on the processing of positive legal solutions that regulate the position of minors in media laws, with a brief review of the factual situation and challenges that are not covered by the legal framework. The dynamics of life and the constant development of technology pose a difficult task for the legislative authority, because law, as a static scientific discipline, cannot predict and regulate every life situation that occurs in the information age in which we live.

Key words: media, minors, children, advertising, Internet, technological boom.

